

TÜRKİYE İLE TÜRKMENİSTAN ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER VE FİNANSAL İŞBİRLİĞİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME¹

Meltem KESKİN KÖYLÜ²

Özet

Orta Asya’da yer alan beş bağımsız Türk Cumhuriyetlerinden biri olan Türkmenistan Cumhuriyeti, Türkiye ile tarih, soy bağı olduğu kadar ticari ve ekonomik alanlarda da birbirleri ile işbirliği içindedir. Türkmenistan, ekonomisi yoğunluklu olarak; petrol, doğal gaz ve pamuk üretimine bağlıdır. Türk firmaları pek çok sektörde ülkeye yatırım yapmışlardır. Bununla birlikte; Türkiye, Türkmenistan’ın ihtiyacı olan etkin para politikasının sürdürülmesine de yardımcı olabilecek potansiyele sahiptir. Bu çalışmada, Türkiye ve Türkmenistan Cumhuriyetleri arasında ticari ilişkilerin incelenmesiyle birlikte mevcut durumun ve söz konusu finansal ilişkilerin geliştirilmesi, uluslararası ticaret konusunda işbirliğinin artırılmasını sağlayacak çözümler ile doğrudan yatırımların gelişiminin sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler, Türkmenistan İstatistik Ajansı, Uluslararası Ticaret Merkezi ve Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (TÜİK) verilerine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Türkmenistan, Uluslararası Ticareti, Finansal İlişkiler

Jel Kod: F30, G15, G20, P45

AN EVALUATION OF THE TRADE RELATIONS AND FINANCIAL COOPERATION BETWEEN TURKEY AND TURKMENISTAN

Abstract

The Republic of Turkmenistan, one of the five independent Turkic republics in Central Asia, has a connection with Turkey in terms of history and heritage, as well as trade and other economical domains. The economy of Turkmenistan is mainly dependent on producing petroleum, natural gas and cotton. Turkish firms have investments in many sectors of the country. Moreover, Turkey has the potential in helping to sustain an effective monetary policy, a need of Turkmenistan. In this study, the trade relations between Turkey and Turkmenistan is investigated. Following this investigation, solutions to improve the current situation and financial relations are developed, with the additional aim of improving direct investments. The data that is used in the study is based on the statistical agencies of Turkmenistan and Presidency of Turkish Statistical Institute (TSI) and International Trade Centre.

Keywords: Turkey- Turkmenistan, International Trade, Financial Relationships

JEL Classification: F30, G15, G20, P45

¹ Bu çalışma Al Farabi 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde 11.11.2018 tarihinde özet olarak sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ŞUBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi, e-posta:mkeskinkoylu@ybu.edu.tr

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisinin yoğun yaşanmaya başlandığı günlerden itibaren insanların ve milletlerin yaşamları da hızla değişmeye başlamıştır. Finansal piyasalarda da bu değişimden kendilerine düşen payı almışlardır. Ülke ekonomileri bu duruma ayak uydurmaya çalışmışlardır. Ekonomik alanlarda da görülen değişiklikler ile ülkeler ekonomik işbirliğini içine alan birliktelikler kurmuşlardır. Bu tür ticari işbirlikleri hâlihazırda sağlanmaya çalışılması çabaları ülkeler için önemlidir.

Ülkelerin güçlü ve dünyada söz sahibi olabilme yollarından birisi finansal açıdan güçlenmekten geçmektedir. Bu güçlenmeyi sağlayabilmenin önemli yolu ticarettir ve bu da ihracattan geçmektedir. İhracatın artışı üretimin büyümesine pozitif yönlü katkı sağlarken işsizliğin azalması ve kişi başına düşen gelirinde artmasını sağlamaktadır.

Günümüzde uluslararası ticari sınırların ortadan kalkması sonrası ticari ve finansal ilişkiler ülkeleri birbirlerine daha da yaklaştırmıştır. Bu yakınlaşmadan yola çıkarak parçalı bir Türk dünyasından ortak gelecek yaratmak önem kazanmaktadır. Bu çabayı destekleyecek aşamalarından olan ticaret ve ekonomik işbirliği geliştirme yolları değerlidir.

Türkmenistan, bağımsızlığını 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra kazanmıştır. Bu dönemde ülkeden sanayi ve sermaye birikiminden söz etmek mümkün değildi. Türkmenistan, bağımsızlığı ile birlikte oldukça tedbirli ekonomik değişim ile serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşamıştır (Baycaun, 2001, s.21). Bu süreçte, Türkmenistan, kapalı bir toplumken küreselleşmenin de yoğun yaşandığı bir dünyada kendine yer edinme çabalarına da başlamıştır.

Türkmenistan, bağımsızlığının üzerinden yirmi altı yıl gibi kısa bir süre geçmiş olmasına ve serbest piyasa ekonomisine geçişte pek çok sancılı problemle karşılaşmış olmasına rağmen bu süreci iyi yönetmiştir.

Ülke doğal gaz ve petrol rezervi oldukça yüksek olması nedeni ile Türkmenistan ihracatının yarısından fazlasını bu ürünler oluşturmaktadır. Ancak doğal kaynak varlığının sürekli avantaj olarak kullanılabilmesi için gerekli önlemlerin de alınması gerekmektedir. Bununla birlikte hane halkının göreceli gelirinin artması tüketici talebinin artmasına neden olmakla beraber yerli üretimdeki çeşit kıtlığı Türk iş insanlarına Türkmenistan'da sürdürülebilir yatırımlar ve iş imkânları sunmaktadır.

Türkmenistan'da Türk sermayeli firma sayısı altı yüzdür (MFA, 2018). Ülkenin inşaat sektöründe Türkiye'den gelen malların kullanılması yaygındır. Türkiye'nin Türkmenistan'dan ithal ettiği başlıca mallar; pamuk ve pamuk ürünleri, petrol ürünleri, mineraller, deri, kimyasal gübreler ve taze çiçek gibi ürünlerdir (STO, 2017, 8-10). Türk firmaları pek çok sektörde ülkeye yatırım yapmışlardır ancak bu yatırımları çeşitlendirilmesi de mümkündür. Ayrıca, Türkiye; Türkmenistan'ın ihtiyacı olan etkin para politikasının yürütülmesinde de yardımcı olabilecek potansiyele sahiptir.

Çalışmada, Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasında ticaret ve doğrudan uluslararası yatırım verileri Türk ve Türkmenistan Cumhuriyeti resmi istatistik raporları ile Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Center (ITC))'inden sağlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Türkmenistan Cumhuriyetleri arasında var olan ticari ilişkilerini incelenmesi bu kapsamda mevcut durum ve söz konusu finansal ilişkilerin geliştirilebileceği uluslararası ticaret konusunda işbirliğinin artırılmasını sağlayacak çözümler ile doğrudan yatırımların geliştirilmek için yöntemleri belirlemektir.

TÜRKMENİSTAN

Türkmenistan, Orta Asya'da konumlanmış ülke 744 km sınırı ile güneydoğusunda Afganistan, 992 km'lik sınırıyla güneyinde İran, 379 km sınırıyla kuzeyinde Kazakistan, 1621 km'lik sınırıyla Güneydoğusunda Özbekistan bulunmaktadır. Ülkenin beşte dördlük kısmı çöldür (Özey, 2001, s.181). Ülke topraklarının sınırları içinde dünyanın en büyük gölü unvanını elinde bulunduran Hazar Denizi de bulunmaktadır.

Türkmenistan Ahal, Balkan, Daşoğuz, Mari ve Lebap olarak adlandırılan beş ilden oluşur (Ökmen ve Elma, 2013, s.85). Başkenti Aşgabat'dır. Özbekistan, Afganistan, Kazakistan ve İran ile sınır komşusudur.

27 Ekim 1991 tarihine kadar Türkmenistan Sovyet Cumhuriyeti olarak SSCB yönetiminde kalan Türkmenistan'da Kiril alfabesi kullanılmakta iken 1993 yılında Kiril alfabesi terk edilmiş ve Latin alfabesi kullanılmaya başlanmıştır (Jelilov, 2007, s.66). Türkmenistan'da Türkmençe resmi dil olarak konuşulmaktadır. Ülkede, ticaret dili olarak yaygın kullanılan dil Rusça ve daha az sıklıkla da olmakla beraber Özbekçe 'de kullanılmaktadır. Ülkenin okuma yazma oranı %99 dur. Nüfusunun % 89'a Türkmen olan ülkede Özbekler, Ruslar, Azeriler, Tatarlar, Kazaklar, Ermeniler ve Ukraynalı etnik kökenli vatandaşlar da yaşamaktadır (STO, 2017, ss.1-2).

Türkmenistan, Sovyet Cumhuriyeti döneminde Rusya'nın arkasından ikinci en büyük doğal gaz stokuna sahip olan ülkeydi. Hâlihazırda dünyada dördüncü büyük doğal gaz rezervini bünyesinde barındıran ülke de Yolaten sahasında toplu halde bulunan gaz ise dünyanın en büyük gaz rezervini alanını oluşturur. Pamuk üretiminde ise Orta Asya coğrafyasında Özbekistan'ın ardından ikinci büyük üretici ülke konumundadır (DEİK, 2012, s.3).

Türkmenistan Ekonomik Parametreleri

Ülkenin, Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) 33.8 milyar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dolarıdır. Reel GSYİH büyüme oranı % 6,7'dir. Ülke ihracatı 17.2 milyar ABD Doları iken ithalatı 13,8 milyar ABD Dolarıdır. Ülkenin ithalat ihracat dengesine bakıldığında 3.4 milyar ABD Doları ihracat geliri fazlası olduğu gözlemlenmektedir (STAT, 2017). Karşılıklı ticaret yaptığı ülkelerin başında Çin, Rusya, İran ve Türkiye gelmektedir. İhracatında ön sıralarda yer alan emtialar; doğal gaz, petrol ve petrol ürünleri, pamuk, altın, tekstil ve minerallerdir. Buna karşılık ithalatının başlıca kalemleri; inşaat malzemeleri, madencilikte kullanılan iş makineleri, tıbbi ilaçlar, motorlu taşıtlar, elektronik cihazlar, çeşitli mobilyalar ve canlı hayvandır. Aşağıda yer alan Tablo 1'de Türkmenistan'ın ihracat ve ithalat verileri yıllara göre verilmiştir.

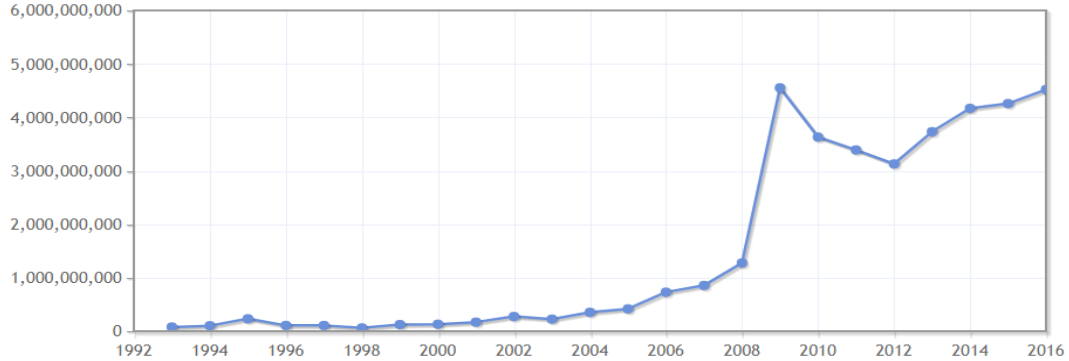
Tablo 1: Türkmenistan Dış Ticaret Verileri

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İhracat	2,7	7,4	11,1	11,6	12	10	7,9	7,7
İthalat	4,7	6,6	8,7	9,3	9,6	5,9	5,5	3,6
Denge	7,4	0,8	2,4	2,3	2,4	4,1	2,4	4,1
(milyar ABD Dolar)								

Kaynak: TRADEMAP, 2018.

Türkmenistan'ın 2017 yılında ithalat yaptığı ülkeler Türkiye, Rusya Federasyonu, Çin, Gürcistan, Güney Kore, ABD, Japonya, İsviçre, Almanya, Kazakistan, Fransa, Singapur, Hindistan, Afganistan, Hollanda, Avusturya, Macaristan, Polonya, İngiltere, Madagaskar, Litvanya, Estonya, Hırvatistan, Beyaz Rusya ve İsrail'dir. Türkmenistan ihracatında ilk on beş sırayı alan ülkeler ise, Çin, Türkiye, İtalya, Gürcistan, Ukrayna, Rusya, Romanya, Kazakistan, İngiltere, Yunanistan, Pakistan, ABD, İspanya, Hindistan ve Ermenistan'dır (TRADMAP, 2018). Türkmenistan toplam yatırımı 3.060.999.936 ABD Dolarıdır (INDEXMUNDI, 2018). Ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların yıllara göre ABD Doları olarak görünümü Aşağıda yer alan Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1: Türkmenistan'a Yapılan Doğrudan Yabancı Sermayeli Yatırımlar (ABD Doları)

Kaynak: INDEXMUNDI, 2018.

Ülkenin doğal gazı ve petrol üretiminde en dikkati çeken yabancı firmalar arasında İtera, Dragon Oil ve Petronas gelmektedir. Bu firmaların kökenleri sırası ile Rusya, Birleşik Arap Emirlikler ve Malezya'dır. Türkmenistan kayda değer gaz ve petrol rezervlerinin yanı sıra hidro karbon sanayinde de söz sahibidir. Ülke doğal gazını 2010 yılında açılan boru hattı ile Çin ve İran'a ulaştırmaktadır. Ancak ülke su kaynaklarını verimli kullanamaması nedeni ile çölleşmiş topraklara sahiptir. Ülke yıllık bir milyon tonluk pamuk üretimi ile dünyada dokuzuncu sırada yer almaktadır. Bu üretimin hammadde olarak kullanıldığı pek çok fabrika ülkede üretim yapmaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektöründe de büyük gelişme yakalayan Türkmenistan hayvancılığa dayalı gıda üretiminde de gelişme göstermektedir. Türkmenistan'da sektörlere ilişkin tüm verilerin toplandığı İstatistik Ajansı kurulmuş olması güvenilir verilere

herkesin ulaşmasına imkân sağlamakla beraber henüz yeterli ve güvenilir düzeyde verilere erişilememektedir (STO, 2017, ss.2-3).

Türkmenistan, 2014 yılından özeleşme kanunu ile birlikte özelleşme çalışmalarına başlamış olup 2020 yılına kadar özeleşme sürecinin % 70 tamamlamayı planlamaktadır. Ülkenin öncelikleri arasında KOBİ'lerin rekabet güçlerini artırma konusu da yer almaktadır.

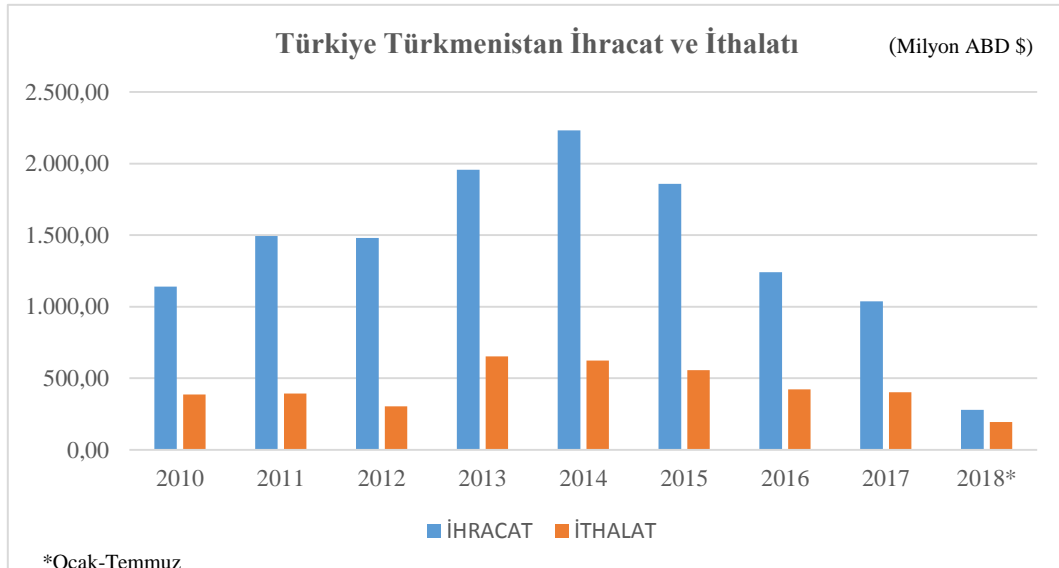
TÜRKMENİSTAN TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkmenistan, bağımsızlığını kazandığı tarihten bu yana Türkiye ile hayatın her alanında iyi ilişkiler içinde olagelmıştır. Türkiye Türkmenistan'ın bağımsızlığını tanıyan ve başkent Aşgabat'ta büyükelçilik işlemlerine başlayan ilk ülkedir. Türkmenistan'da ilk büyükelçiliğini Türkiye'de açmıştır. Türkmenistan'ın Türkiye ile kültürel olduğu kadar, ticari ilişkileri de oldukça sık ve yoğundur.

Türkiye'den gelen Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)'ler özellikle inşaat, tekstil ve eğitim olmak üzere çeşitli alanlarda Türkmenistan'a büyük ölçekte yatırım yapmışlardır (Saralioğlu, 2017, s.92). Türkmenistan'da Türk sermayeli firma sayısı altı yüzü aşmıştır (Karayılan, 2014, s.32). Ülkenin inşaat sektöründe Türkiye'den gelen malların ve müteahhitliğin kullanılması yaygındır. Son yıllarda ayrıca özellikle giyim ve gıda malları da Türkiye'den ithal edilmektedir.

Türkiye'nin Türkmenistan'dan ithal ettiği başlıca mallar; pamuk ve pamuk ürünleri, petrol ürünleri, mineraller, at dâhil hayvan derisi, kimyasal gübreler ve taze çiçek gibi ürünlerdir (TRADEMAP, 2018). İki ülke arasında yapılan ticarete ilişkin istatistik grafiği Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2: Türkiye'nin Türkmenistan Cumhuriyeti'ne Yaptığı Ticaret

Kaynak: TÜİK, 2018

Şekil 2’de görüldüğü gibi Türkiye, Türkmenistan’la ticaret dengesi her dönem fazla vermektedir. Türkmenistan doğal gaz ve petrol bağlamında zengin bir ülkedir. Ülkede tarıma elverişli toprakların yarısına yakın bölümünde pamuk ekimi yapılmaktadır. İnşaat sektörü de gelişmektedir. Türkiye’den gelen yatırımcılar bu potansiyeli iyi değerlendirmişlerdir.

Şekil 2’de görüldüğü gibi 2014 yılında iki ülke arasında yapılan ticaret 2.854 bin ABD Doları olarak gerçekleşerek tüm ticaret tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Daha sonraki yıllar arasında ticaret paritesinde bir daralma söz konusudur. Ayrıca Şekil 2’de yer alan ticaretin dışında bavul ticareti olarak adlandırılan ticaretinde iki ülke arasında yoğun olduğu bilinmekle beraber resmi rakamlara yansımamaktadır.

Türkmenistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, Türkiye’yle her alanda işbirliğinin başlaması ile birlikte, iki ülke arasında günümüze kadar sağlıktan eğitime kadar pek çok alanda anlaşmalar imzalanmıştır. Bununla birlikte ticaret ve ekonomik alanlarda da anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye-Türkmenistan Ticaret Anlaşmaları

Yıl	Türkiye Türkmenistan Arasında Anlaşma Konuları
1991	Ekonomik ve ticari işbirliği sağlanması anlaşması.
1992	Yatırımların geliştirilmesi ve korunması
1992	Türkmenistan’dan Türkiye’ye doğalgaz gönderilmesi konulu anlaşma
1992	Küçük ve orta ölçekli sanayi geliştirmek için yapılan protokol
1992	Turizm işbirliği anlaşması
1995	Karma ekonomik komisyon kurulması anlaşması.
1995	Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması.
1996	Uzun vadeli işbirliğinin esas geliştirme anlaşması.
2007	Ekonomik işbirliğine dair hükümetler arası anlaşma.
2008	I.Hükümetler arası ekonomik komisyon (HEK) birinci toplantısı protokolü
2009	II. HEK toplantısı ve anlaşması
2010	III. HEK toplantısı ve anlaşması
2012	IV. HEK toplantısı ve anlaşması

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018.

Türkiye’nin Türkmenistan’a yaptığı ihracata konu olan malların başında inşaatta kullanılmak üzere hazırlanan demir veya çelikten üretilmiş ürünler gelmektedir. Bunu teller, kablolar ve elektrik iletimini sağlayan teller ve her türlü elektrik sayaçları takip etmektedir. Türkmenistan’ın Türkiye’den aldığı diğer ürünler ise; tanklar ve zırhlı savaş taşıtları, mobilya ve marangozlukta kullanılan mamuller, alüminyum ve ürünleri, aydınlatma aksamı, havlu

kâğıtlar, bebek bezleri gibi sıhhi ürünler, plastikten üretilmiş inşaatta kullanılan boru ve aksamları, yine inşaat malzemesi olarak kullanılan işlenmiş taşlar yer almaktadır. Buna karşın Türkiye'nin Türkmenistan'dan ithal ettiği ürünlerin başında pamuk ve pamuktan üretilmiş ip, mensucat gibi ürünler yer alır. Ayrıca Türkiye'nin Türkmenistan ithalatında, azotlu mineraller, propilen, petrol yağları, ham veya işlenmiş hayvan derileri yer almaktadır (TRADEMAP, 2018).

Türkmenistan ile ticaret yapacak Türk ve diğer yabancı firmaların dikkat etmesi ve bilmesi gereken kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar şöyle sıralanabilir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018):

- Firma, yerel yönetim veya kamu kuruluşlarına hizmet işlemi gerçekleştiriyorsa, verdiği bu tür hizmetler Katma Değer Vergisine (KDV) tabi değildir.
- KDV oranı malın satış bölgesine göre değişiklik göstermektedir. Bunun takip edilmesi gereklidir.
- Ülkeye girecek malların fiyatı Türkmenistan Maliye ve Ekonomi Bakanlığı, Halk Maslahatı, Devlet Başkanı ve Bakanlar Kurulunca tespit edilir. Güncel bilgiye ulaşmış olmak önemlidir.
- Türkmenistan'da üretilen ürünlerin yabancılar tarafından ülkeye getirilmesi ve satılması zordur. Ülke içinde üretilen ürün malların takip edilmesi ihracatçı firmaya avantaj sağlayabilir.
- Dış ticaret konusunda bürokratik işlemler oldukça kapsamlıdır.
- İhracatçı firma satış bedelini alabilmesi için Türkmenistan Borsasınca yapılan fiyat denetiminden uygun raporu almak durumundadır.
- Barter işlemi oldukça meşakkatli ve riskli bir süreçtir.
- Akreditifli ithalat yapılamamaktadır.
- Ülke ile yapılan, her türlü ticari sözleşmeler ve yatırım planları öncelikle ilgili kurum ve kuruluşlardan izin alınarak başlatılmaktadır.
- Türkmenistan'da ithal ürünler için standart bulunmaktadır. Bu standartlara uyulması zorunludur.
- Gümrük birliği anlaşmasına tabi olmayan Türkmenistan'da yüksek gümrük vergisi uygulanmaktadır.
- Ülkedeki uygulanan yüksek gümrük vergisi tarifeleri ticaretin önüne set çeken önemli bir unsurdur.
- Türkmenistan'a giren malları gümrük vergisi Merkez Bankası'nca belirlenen kur üzerinden Manat olarak ödenmektedir.
- Türkmenistan'a gelen tüketim ve sarf mallarının, son kullanım tarihlerine üretildiği günden itibaren en az %70 zaman olması zorunludur.
- Ülkeye giren ürünlerin uluslararası standartta paketleme ve paket üzerindeki açıklamaların bulunması gereklidir.
- Genetik işlem görmüş gıda ürünlerinin ithalatı yasaktır.

TÜRKİYE VE TÜRKMENİSTAN TİCARETİ ARASINDA YAŞANAN SORUNLAR

Türkmenistan ile ticaret yaparken özellikle ülke ithalat politikaları karşısında iş insanları bazı zorluklar yaşamaktadırlar. Türkmenistan'ın Gümrük Birliği üyesi olmaması ve serbest

ticaret anlaşması olmaması ülkenin doğrudan ticaret yaptığı ülkelerle anlaşma yapmasını gerekli kılmaktadır. Ülkenin yüksek gümrük vergisi uygulaması ihracat yapan ülkeler için sorun oluşturmaktadır. Türkmenistan'dan ithal edilen ürünlerde ise ülke hukuk kuraları geçerlidir.

Türkiye ile Türkmenistan ticaretinde karşılaşılan problemler; özellikle Türk firmalarının ve çalışanlarının vizelerde ve çalışma izni almada yaşadığı sıkıntılardır. Yine ülkede çalışan veya iş yapanlar, hukuksal sorunla karşılaştıklarında, ülkede tatminkâr hukuki düzenlemeler ve yargılama işleyişinin bulunmaması nedeniyle, kararların alınması aşamasında tek taraflı kalabilmektedir. Ülkenin bankacılık sisteminde de yetersizlikler bulunmaktadır bu da iş yapanlar ve ülkede çalışanların tasarruflarının değerlendirilmesi önünde engel teşkil etmektedir. Lojistik fiyatları yüksek olduğu için ticari malın değerinden daha fazla maliyet oluşturmaktadır. Türkmenistan gümrüklerinde yaşanan ağır bürokrasi gümrükte tıkanmalara neden olmaktadır. Ayrıca Türkmenistan'da iş yapan yüklenici firmalarının hak edişleri, genelde çeşitli nedenlerle ertelenmekte buda ihracatçı firmayı zor duruma düşürmektedir. Bu sıkıntılar sadece ülkeye mal girişinde yaşanmayıp aynı şekilde ülkeden alınmak istenen malların teslim alınmasında da gecikmelere neden olmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Türkmenistan'da uygulanan ve günün şartlarını tam olarak karşılayamayan sermaye mevzuatları nedeni ile ülkeye giren yatırımların güvence altına alınamamış olması sonucunda veri denetimi şeklinde yapılan uygulama ile işyerlerinin ani olarak kapatılması Türk yatırımcıların karşılaştıkları sorunlar arasında yer almaktadır. Türkmenistan'ın ulusal firmaları yıllık gelirlerinin % 2.3'ü oranında vergi ödemelerine rağmen yurt dışı firmalar yaklaşık % 20 oranında Kurumlar Vergisi ve % 15 KDV ödemektedirler. Bu durumda Türk yatırımcıların ülkeye gelmesini caydıran nedenler arasındadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2018).

SONUÇ

Türkmenistan, doğal gaz, petrol üretimini oluşturan enerji sektörüne yabancı yatırımların yoğun ilgisini çekerken, içinde büyük potansiyel barındıran tekstil sektöründe ise yeterli yabancı yatırımları çekememektedir. Bunun nedenlerinin başında; sermaye piyasaları düzenlemelerinde yetersiz kalınması, alt yapı problemleri ve vergilendirme problemleri gelmektedir.

Enerji sektörü hariç diğer sektörlerde yabancı yatırımcı için koruyucu hukuk düzenlemelerinin olmaması yabancı yatırımcı için dezavantaj olmaktadır. Ancak Türkmenistan vatandaşları ile birlikte karşılıklı güvene dayalı ortaklık ile ülkeye yatırım yapmak yabancı yatırımcıya avantaj sağlayabilmektedir. 1992 yılından başlayarak ülkeye Türkiye'den gelen ve faaliyet gösteren Türk vatandaşlarının bir kısmı ülke vatandaşlığını almışlardır. Türkmenistan vatandaşlık hakkını almış olan iş insanları ülke içinde yabancı yatırımcıya sağlanmayan imkânlardan faydalanabilmektedirler. Türkiye'den Türkmenistan'la iş yapmak isteyen KOBİ'lerin bu ülke vatandaşlığını almış iş insanları ile birlikte çalışmalarında avantajlar sağlamaları mümkündür.

Türkmenistan, ekonomisi petrol, doğal gaz ve pamuk üretimine bağlıdır. Türk firmaları enerjiden inşaata, bankacılıktan sağlığı, tekstilden kâğıt sanayine ve lojistik, petrol, petrol ürünleri, otomobil bakım servisi, lokanta işletmeciliği, boyacılık ve perakende satış alanlarına kadar çok geniş yelpazede yatırım yapmışlardır. Ancak bu durumun artarak devam etmesi

önemlidir. Türkmenistan'a giren ürünlerin ithalatını hangi firma ve/veya kişi tarafından yapıldığı aşamasında gümrük vergisi ödemesi değişmektedir. İthalat yapan kurum ve kuruluşların gümrük vergisi hesaplama esaslarının güncel listesini takip etmesi gerekmektedir. Bu boyuttan bakıldığında Türkiye ile Türkmenistan arasında hem ticarete hem de yatırım konularında karşılıklı imtiyazlar ve kayıracı tedbirler alınması mümkün görünmektedir.

Türkmenistan hükümeti özellikle ithalatta ağır gümrük vergileri uygulaması ve yabancı yatırımcı için bazı kısıtlamalar getirmesine karşın, Türk iş insanları, ülkede öncelik verilen alanlarda; altyapı, imalat sektörü, kimyasal ürünler ve pamuk işleme sanayi gibi yatırım yaptıkları takdirde gümrük vergisinden muaf olabilirler ve teşviklerden faydalanabilirler.

Türkmenistan ekonomiyeye müdahalede fiyat baskısını yaygın olarak kullanmaktadır. Türkmenistan, Türkiye ile etkin bir para politikasının yürütülmesinde gerekli olan bilgi birikimini aktarma konusunda ortak çalışmalar yürütebilir.

Türkmenistan'ın, açılan doğal gaz boru ve demiryolu hatları sayesinde ticaret seviyesi artarak çoğalmaya devam etmektedir. Ülke elde ettiği gelir ile kalkınma planlarını uygulamaya devam etmektedir. Kalkınma planı çerçevesinde ülkenin ihtiyacı olan alt yapı, hava alanları, otoyollar, okul, hastane, konut gibi pek çok tesise ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca Türkmenistan hükümeti Hazar Denizi kıyısında otel ve tersanelere yatırım yapmaya devam etmektedir. Bu alanlarda Türk firmalarının tecrübeleri ile yatırımda avantaj sağlayacak potansiyelleri vardır.

Türkmenistan, daha önce yapılmış olan, TÜİK'in ortaklığı ile Türkmenistan İstatistik Devlet Komitesi uzmanlarına eğitim ve gerekli desteklerin Türkiye tarafından sağlanması örneğinde olduğu gibi, Türkiye Sermaye Piyasası Kurumu (SPK) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) başta olmak üzere, Türkiye deneyimlerinden faydalanarak, özellikle yabancı sermayenin yetersiz kaldığı düzenlemeler ve mevzuat konusunda gelişme sağlayabilir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun ortaklığı ile Türkmenistan İstatistik Devlet Komitesi uzmanlarına eğitim ve gerekli desteklerin Türkiye tarafından sağlanması örneğinde olduğu gibi Türkmenistan, Sermaye Piyasası Kurumu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu başta olmak üzere Türkiye deneyimlerinden faydalanarak özellikle yabancı sermaye yetersiz kalan düzenlemeler ve mevzuatlar konusunda gelişme sağlayabilirler.

İki ülke arasında bir diğer geliştirilebilecek konu, ikili anlaşmalarla Türkiye ve Türkmenistan arasında insan hareketliliğini hızlandırılması meselesidir. Türkmenistan'da çarpıcı tarihi ve arkeolojik kent kalıntıları bulunmasına karşın beklenen seviyede turizmde değerlendirilememektedir. Problemin temel unsurları içerisinde turizm altyapısındaki noksanlıklar ve katı vize uygulamaları bulunmaktadır. Bu pürüzün giderilmesi iki ülkenin menfaatinde.

KAYNAKÇA

Baycaun, S. (2001). 10 yıllık bağımsızlık sürecinde türkmenistan ekonomisine genel bir bakış. *Avrasya Dosyası*. Türkmenistan Özel, 7(2), 17-38.

- DEİK dış ekonomik ilişkiler kurulu. (2012). *Türkiye–Türkmenistan ticari ve ekonomik ilişkileri*. 21.09.2018 tarihinde <https://www.deik.org.tr/uploads/turkmenistan-ulke-bulteni.pdf> adresinden erişilmiştir.
- INDEXMUNDI index mudi. (2018). *Turkmenistan stock of direct foreign investment*. 21.10.2018 tarihinde https://www.indexmundi.com/turkmenistan/stock_of_direct_foreign_investment_at_home.html adresinden erişilmiştir.
- Jelilov, K. (2007). *Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde türkmenistan ekonomisi: sosyo-ekonomik bir analiz*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Bilim Dalı. Ankara
- Karayılan, K. (2014). *Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye arasında olabilecek entegrasyon hareketleri ve türkiye ile dış ticaretinin değerlendirilmesi*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Gaziantep.
- Ökmen, M. ve Elma, F. (2013). *Türk dünyasında yerel yönetimler*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını.
- Özey, R. (2004). *Dünya ve ülkeler coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi
- Sarılioğlu, H. (2017). *Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile ticari ilişkilerinin analizi*. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı. Giresun.
- STO Selçuk ticaret odası. (2017). *Türkmenistan*, 05.10.2018 tarihinde [http://www.selcukticaretodasi.org.tr / images/yuklenenler / MTVhODg0YzEyNzgxMzQ.pdf](http://www.selcukticaretodasi.org.tr/images/yuklenenler/MTVhODg0YzEyNzgxMzQ.pdf) adresinden erişilmiştir.
- TRADEMAP trade statistics for international business development. (2018). *Türkmenistan dış ticareti*. 05.09.2018 tarihinde https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1|795|||TOTAL||2|1|2|3|2|1|1|1|1 adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (MFA). (2018). *Türkmenistan'ın ekonomisi*. 27.11.2018 tarihinde, <http://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-ekonomisi.tr.mfa> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2018). *Türkmenistan*. 05.09.2018 tarihinde <https://www.eb.ticaret.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2018). *Türkmenistan Cumhuriyeti ticaret verileri*. 27.09.2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden erişilmiştir.
- Türkmenistan Devlet İstatistik Komitesi (STAT). (2017). *2017 sanayi istatistikleri*. 05.10.2018 tarihinde http://www.stat.gov.tm/netcat_files/userfiles/stat_work_2017_tm.pdf adresinden erişilmiştir.